

„Az otthon szülés nem az otthon szülésről szól”

Kisdi Barbara: *Mint a földre hullott mag. Otthon szülés Magyarországon – egy antropológiai vizsgálat tanulságai.* Budapest: L’Harmattan – PTE Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszék. 2013. 360 p.

1. Kisdi Barbara könyvében egy rendkívül érdekes, ugyanakkor a közvéleményt mélyen megosztó témát, az otthon szülést és jelenségkörét vizsgálja. A munka jelentőségét és újdonságát igazolja, hogy a téma kutatására a hazai néprajzi-antropológiai tudományokban és egyáltalán a társadalomtudományokban – egy-egy, a szerző által is hivatkozott szakdolgozattól eltekintve – eddig nem került sor. Emellett a könyv néprajzi-antropológiai fontosságát bizonyítja, hogy az otthon szülés témája számos olyan kutatási kérdéskört, vizsgálati lehetőséget rejt magában, amelyek szaktudományunk fontos kérdései (közösség, identitás, értékrendek kialakulása, normarendszerek és összeütközésük, hatalom, testképek, női szerepek és így tovább).
2. A könyv alapját képező doktori disszertáció megírásakor, 2011-ben azonban valószínűleg még a néprajzosoknak sem az jutott legelőször eszébe az otthon szülésről, hogy „micsoda izgalmas téma!”, hanem ehelyett az aktuális eseményekre, az otthon szülésről szóló törvény létrejöttére, de talán még inkább Geréb Ágnes elítélésére és visszautasított kegyelmi kérvényére gondoltunk először e fogalom hallatán.¹ A kérdés akkoriban igen erősen foglalkoztatta a sajtót és a közvéleményt, indulatokat gerjesztett, állásfoglalásra késztetett, és megosztotta a véleményt alkotókat. Bár a vita és az indulatok akár ijesztőek, elijesztőek is lehetnének, a szerző nem kerüli ki az otthon szülés kérdésének ezen aspektusát sem, elemzése tárgyává teszi az otthon szülés körül kialakult konfliktust. Ezt éppen azért teszi, mert feltűnő, hogy ez a viszonylag keveseket érintő probléma a társadalom különböző csoportjait miként készíti erős érzelmi töltettel, időnként igen heves indulatokkal kísért véleményalkotásra. Kisdi Barbara szerint a válasz minden bizonnyal abban keresendő, hogy „az otthonszülés egy alternatív értékrend megtestesülését fejezi ki, illetve a demokrácia jelentéseinek felülvizsgálatára sarkall. Az otthonszülés mögöttes tartalma, elmélete és gyakorlata a szimbolizmus nyelvén képes »beszélni« a társadalom aktuális rendjéről, a fizikai, a társadalmi és a politikai testről – biológiai és pszichológiai értelemben.” (13. p.)
3. A könyv témája tehát az otthon szülés, ezen belül is azon értékek, illetve legitimációul szolgáló források felkutatása, elemzése és értelmezése, amelyek „az otthon szült édesanyák gondolkodásmódját meghatározzák, amibe azok betagozódnak, amelyek a szüléshez, az anyasághoz, a gyermekhez való viszonyukat jellemzik” (21. p.).
4. A könyv tárgya egyfelől maga az otthon szülést választó nő, egészen pontosan annak értékvalasztási folyamata és metódusa, illetve az a világlátás, értékrend, amelynek része az otthon szülés. A könyv bemutatja azt az általános társadalomtörténeti folyamatot, azokat a paradigmákat, amelyekbe az otthon szülés mint kulturális jelenség bekapcsolódik. Másrészt a szerző magyarázatot keres arra a disszonanciára, „amely az otthonszülés kapcsán mind a szülészettel professzionális szinten foglalkozó szakemberekben, mind a közvéleményben rendre megfogalmazódik” (21. p.). Röviden: a könyv azt vizsgálja, hogy mit jelent az otthon szülés, és mi a mondanója e társadalmi mozgalomnak ma Magyarországon (28. p.).
5. Nagyon fontosnak tartom, hogy a szerző helyén kezeli munkája érvényességét: tudatában van annak, hogy saját szemlélete része a kutatásnak, a kérdésfelvetéseknek és egyáltalán, az érzékelésnek is. Ebből következően a szerző saját munkáját egy lehetséges értelmezési alternatívaként fogja fel, amelynek kiindulási alapja, hogy nincs egy, az otthon szüléshez köthető homogén értékrend, csupán egy keret létezik, amelyből az egyének válogatnak, és tisztán látja, hogy a mozgalmon belül mind az otthon szülő nők, mind az értékrendek nagyon sokfélék (18. p.).

6. A könyv egyik nagy erénye az igen tekintélyes mennyiségű felhasznált szakirodalom és az interdiszciplináris megközelítés: a szerző alapos jártasságot mutat a téma szociológiai, pszichológiai, orvostudományi, kulturális antropológiai és néprajzi megközelítési lehetőségeiben. A szakirodalmi bevezető rendkívül nagy segítséget nyújthat az otthon szülés kérdése iránt érdeklődő, abban további vizsgálatokat végző kutatóknak.
7. Kisdi Barbara kutatási módszereiben elsősorban interjúkra, az internetes megjelenések és a sajtó figyelésére, illetve irodalmi kutatómunkára támaszkodott. Ennek során feltárta és felhasználta az otthon szülés mozgalmában használatos primer szövegeket, statisztikai adatokat dolgozott fel, interjúkat készített otthon szült vagy otthon szülést tervező nőkkel, és helyet kapott a könyvben néhány, a témával foglalkozó on-line fórum, illetve hírkommentek elemzése is. Részt vevő megfigyelést leginkább a felkészítő tanfolyamokon, illetve az interjúszituációkban végzett.
8. Ma már közhely, hogy a városi csoportok antropológiai vizsgálata újfajta módszereket követel meg, és hogy ez a kutatómunka akár sokkal nehezebb is lehet – de legalábbis másként nehéz –, mint a klasszikus antropológiai terepmunka. Különösen igaz ez a részt vevő megfigyelésre. A Kisdi Barbara által felvetett módszertani-etikai nehézségek közül (*Az otthoni szülés kutatásának módszertani és etikai nehézségei* című fejezet) én most kettőre szeretnék kitérni:
9. 1. A szerző interjúalanyai, a vizsgált csoport tagjai jellemzően felsőfokú végzettséggel rendelkező értelmiségiek, akikről a dolgozathoz kiderült, hogy tanultságuk mellett – sőt talán ez még fontosabb – nagyon tudatosak is: tudatosan formálják értékrendjüket, élik meg életüket, és ültetik át a gyakorlatba elveiket. Ez a fajta – más alternatív társadalmi mozgalmakban is megmutatókozó – tudatosság és erős önreflexivitás az, ami önazonosságuk megfogalmazásának folyamatában gyakran elvezeti őket a (társadalom)tudományokhoz: figyelik és felhasználják azok eredményeit. Általában ők maguk is szívesen veszik, ha kutatás tárgyává válnak, egyfelől annak érdekében, hogy elveik szélesebb körben ismertté legyenek, másfelől pedig – különösen, ha sokat támadott csoportról van szó – idegenségük feloldását remélik a róluk szóló munkáktól.² De a kutatásban a csoporttagok többnyire nem passzív adatközlőként viselkednek, hanem olvasásuk és véleményezésük, kritizálásuk a kutatás eredményeit. Ez véleményem szerint teljesen természetes folyamat, és – zárójelben jegyzem meg – ma már egyáltalán nem csak a városi közösségekre jellemző. Mindenkinek figyelmébe ajánlom Patrick Menget *Kalandozások a posztmodern antropológia területére* című tanulmányát (Menget 2009), amelyben a szerző bemutatja, hogy az idők során miként változott meg kapcsolata a braziliai ikpengekkel: már nem azok voltak az „ő indiánjai”, hanem Menget lett „az ő antropológusuk”, és leírja, hogy a fiatal ikpengek miként veszik ki az antropológus kezéből – képletesen – a reprezentáció eszközeit. Ugyan fentebb azt írtam, hogy e csoportok tagjai általában szívesen fogadják, ha kutatás tárgyává válnak, de egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a tudománynak a modernitásban kialakult értéke a posztmodernitásban devalválódik, és mi, kutatók egyre több olyan közösséggel, csoporttal találkozhatunk, amelyek tagjainak szemében a tudomány elveszítette a hitelét, ez pedig természetesen rányomja bélyegét a kutatók fogadtatására is. Ezért is nehéz ma – ahogyan Kisdi Barbara is megfogalmazta – úgy etnográfát írni, hogy a különböző, netán radikálisan eltérő belső és kutatói értelmezések ne okozzanak komoly összeütközést, ezért nehéz ma úgy etnográfát írni, hogy a kutatót a munka megírása után is beengedjék az ajtón. Az egyéni életek úgynevezett antropológizálása mindenféle antropológiai szövegnek a vizsgált csoport általi befogadásában nehézséget, esetleg fájdalmat és konfliktust okozhat, az adatközlők úgy érzik/érezhetik, hogy az antropológus nem értette meg jól őket, nem arról és úgy ír, amiről ők beszéltek, nem a lényegét írja le. Különösen igaz lehet ez az olyan csoportok és egyének esetében, akik pontosan tudják, mit szeretnének olvasni, hallani magukról, akik önreprezentációjukban a tudományos munkákat is használni szeretnék.³ Úgy vélem, Kisdi Barbara megtalálta a megfelelő egyensúlyt a kérdés kezelésében, jól megoldotta ezeket a problémákat, és bár a személyes érintettség némileg érződik a szerző szövegén, fogalmazása időként jelzi szimpátiáját, lojalitását a mozgalommal, illetve ellenérzéseit az otthon szülést ért támadásokkal szemben, ez azonban – meglátásom szerint –

nem nyomta rá bélyegét a kelleténél jobban tudományos munkájára, nem vezette téves következtetésekre a szerzőt.

10.

2. Még mindig a módszertani-etikai kérdéseknél maradva: nagyon fontosnak tartom, hogy a szerző munkája során felkutatta és értelmezte azokat a legitimációul szolgáló forrásokat, amelyek az otthon szülést választók és támogatók gondolkodásmódját meghatározzák. Az új vagy alternatív társadalmi mozgalmak szorosan kapcsolódnak az írott szövegekhez, a mozgalmak résztvevői írásos forrásokból szerzik információikat, azok segítségével formálják értékrendjüket. Vizsgálatuk során tehát nélkülözhetetlenné vált a teoretikusok munkáinak, a mindenki által olvasott és hivatkozott, valamint a termelt szövegeknek bevonása a vizsgálatba. Ezek a szövegek pedig – ahogyan korábban már láttuk – antropológusok szövegei is lehetnek, akár olyan kutatóké is, akik maguk is aktívan részt vesznek az adott alternatív társadalmi mozgalom – jelen esetben az otthon szülés – népszerűsítésében. ⁴ Kisdi Barbara felveti, hogy a személyes érintettség okán kérdéses lehet e szerzők objektivitása, de ő a maga helyén kezeli a kérdést, a hivatkozott munkák eredményeit kellő körültekintéssel építette be munkájába.

11.

A könyv – ahogyan azt munkája elején a szerző is nagyon világosan megfogalmazza – három jól elkülöníthető részre oszlik:

12.

1. *A szülés-születés elméleti megközelítési lehetőségei* című első részben a szerző bevezeti az otthon szülést mint antropológiai témát, itt ismerkedünk meg a fenti módszertani és etikai problémákkal, a kutatói kérdésekkel, a szülés-születés és otthon szülés kutatásának történeti áttekintésével, a betegség- és egészségfelfogás történeti változásaival, a holisztikus és a technokrata szülésmodellel, az otthon szülés magyarországi történetével, Geréb Ágnes történetével és szerepével, az otthon szülés körül kialakult vitával stb. A szerző itt igyekszik rendet vágni abban a fogalmi zűrzavarban is, amely az otthon szülés körül kialakult (alternatív szülés, holisztikus szülésmodell; természetes, természetesség; hagyományos, modern, posztmodern szülés és bábák stb.), és ebben a részben mutatja be azt a kognitív konfliktust is, amely az otthon szülés körül kialakult, illetve ugyanitt hatalmi harcként értelmezi az otthon szülés körüli helyzetet. A szerző képes volt a hatalmas anyagot ígérő címek alatt ⁵ rövid, célirányos összefoglalásokat adni, amelyek nagyban segítették a téma megértését. Az egész első nagy egységről elmondható, hogy széles körű kontextusba helyezi az otthon szülés jelenségét, megismerjük annak történetét, értékrendszerét, értelmezési lehetőségeit, mindazokat az alapokat, amelyek általában az otthon szülésnek és az egyéni motivációknak, valamint az otthon szülést választó nők önértelmezésének megértéséhez szükségesek.

13.

2. A könyv második nagy fejezete (*Gyermek születik*) az empirikus kutatás eredményeit, elsősorban az interjúk elemzését tartalmazza, azt hogy az első részben tárgyalt makroszintű jelenségek miként jelennek meg az egyéni életekben, hogyan épül fel az egyéni tudás, amely az otthon szülőik tudástárát képezi, miképpen gondolkodnak életről, testről, egészségről, hitről-vallásról; megismerjük a segítők, a dülák, a bábák és a család helyét és szerepét az otthon szülésben. Módszertanilag nagyon jónak és rendkívül fontosnak tartom, hogy a szerző vizsgálata során nem állt meg a szülésnél, hanem például a választott gyógymódokra vagy az óvoda- és iskolaválasztásra, sőt a vallásosságra is kiterjesztette figyelmét (a pelenkázásról és a babakencékről nem is beszélve), felvázolva egy olyan életforma és gondolkodásmód kereteit, amelynek – ilyen értelemben – az otthon szülés csak egyik eleme, és ami a sok közös pont mellett azt is megmutatja, hogy milyen kevéssé tekinthető homogénnek az otthon szülést választók csoportja. Itt hangzik el a dolgozat egyik legalapvetőbb megállapítása is, az hogy az otthon szülés – bármilyen furcsán hangzik is – valójában egy attitűd, ahol a hangsúly „nem a sikeres otthoni szülésen van, hanem a közös szándékon, a közös tudáson, amely közös célokat eredményez” (124. p.).

14.

A harmadik nagy rész (*Az otthon szülés jelentései*) nem csupán összegzi, hanem szélesebb keretbe is ágyazza az eddigieket: a szerző elhelyezi az otthon szülés mozgalmát az alternatív társadalmi mozgalmak keretében, illetve az otthon szülést mint alternatív életformát, mint genderspecifikus társadalomkritikát és mint társadalmi kórjelző tünetet értelmezi. Ugyanitt felveti

a kérdést, hogy az otthon szüléshez valamilyen módon kötődő emberek csoportja tekinthető-e közösségnek, és ha igen, melyek azok a keretek, amelyekben mint közösség elhelyezhetők (wellmani közösségkonceptió, személyes hálózati közösség, tudati szinten megragadható szellemi közösség, értékalapú közösség stb.). Az itt felvetett közösségkérdés egyrészt új adalékokkal szolgál az új közösségi formák vizsgálatához, másrészt a probléma elméleti továbbgondolását is segíti.

15. Kisdi Barbara meggyőzően bizonyítja, hogy e marginálisnak tűnő téma sokkal több, mint néhány asszony és az orvostársadalom, illetve az egészségügyi bürokrácia vitája, hogy az otthon szülés mozgalma nem csak a szülés domináns, technokrata módja ellen fogalmazza meg önmagát. Rávilágít, hogy „az otthon szülés ürügyén felvillanó érdek- és értékütközések miként teszik láthatóvá a modern társadalom belső ellentmondásait” (222. p.), és az otthon szülés jelenségek köre miként fogalmaz meg társadalomkritikát a fennálló intézményrendszerrel kapcsolatban.

16. A társadalmi mozgalmakkal foglalkozó szakirodalom a társadalmi mozgalmaknak jelző vagy tükröfunkciót, illetve katalizátorszerepet tulajdonít. Eszerint a mozgalom keletkezésének oka a társadalmi elégedetlenség, és a mozgalom tagjai a fennálló berendezkedés mellett és ellen válnak közösséggé. Tehát a társadalmi mozgalmak jelentkezése instabilitást, konfliktust, válságot jelez, a szervezeti intézményes berendezkedések lemaradását mutatja az új társadalmi igényekkel szemben; mindig tükröt tartanak az osztársadalmi és politikai fejlődés elé. Katalizátorfunkción pedig azt értjük, hogy a társadalmi mozgalmak olyan problémákat és megoldási módokat vetnek fel a hatalmi struktúrát illetően, amelyeket a politikai intézményrendszer átvállalhat, és reformok révén intézményesíthet – ami pedig a kiváltó mozgalmak eltűnéséhez vagy intézményesüléséhez vezethet (lásd Szabó 1989; 1993). Kisdi Barbara a „társadalmi körjelző tünet” kifejezéssel ugyanezt fogalmazza meg, és zárómondatával („Mert az otthonszülést – legelsősorban – katalizátor-szerepe teszi osztársadalmi kérdéssé.” [251. p.]) az otthon szülés mozgalmát újra szélesebb kontextusba, a modernizmus és az egész magyar társadalom állapotát értékelő szintre helyezi. Azaz rámutat, hogy „az otthon szülés nem az otthon szülésről szól” (18. p.).

JEGYZETEK

1 Geréb Ágneszt szülésznőt, a hazai otthon szülési mozgalom elindítóját 2012-ben kétéves letöltendő fogházbüntetésre ítélték, jelenleg házi őrizetben van. 2013 szeptemberében újabb eljárás indult ellene.

2 Igaz ez az új vallási mozgalmak némelyikére is. Így született meg Kamarás Istvánnak a krisnásokról, illetve az úgynevezett dunaföldvári szektáról szóló munkája (Kamarás 1998; 2003).

3 Máthé-Tóth András és Nagy Gábor Dániel vallásszociológusok ezt a problémát egy sajátos megoldással igyekeztek áthidalni: a magyar szcientológusokról írt munkájuk kéziratát a nyomdába adás előtt átadták elolvasásra az egyháznak, majd – a szerzők engedélyével – beillesztették könyvükbe a kéziratra érkezett írásbeli reakciókat (Máthé-Tóth – Nagy 2011).

4 Bár jómagam elsősorban a környezeti mozgalmak irodalmában vagyok jártas, úgy látom, hogy a nyugati tudományos világban az alternatív társadalmi mozgalmak kutatásában ez egyre inkább bevett dolog. Ehhez lásd például Milton 1993.

5 Mint például: A szülés-születés, illetve az otthonszülés kutatásának történeti áttekintése. Vagy: A betegség- és egészség-felfogás történeti változásai és a medikalizáció.

IRODALOM

KAMARÁS ISTVÁN

1998 Krisnások Magyarországon. Budapest: Iskolakultúra.

2003 A Keresztények (a dunaföldvári szektának is nevezett Holic-csoport). In Kamarás István: Kis magyar religiográfia. 273–300. Pécs: Pro Pannonia.

MÁTHÉ-TÓTH ANDRÁS – NAGY GÁBOR DÁNIEL

2011 Alternatív vallás. Szcientológia Magyarországon. Budapest: L'Harmattan.

MENGET, PATRICK

- 2009 Kalandozások a posztmodern antropológia területére. *In* Átjárók. A magyar néprajztól az európai etnológiáig és a kulturális antropológiáig. Vargyas Gábor, szerk. 149–160. Budapest: L'Harmattan.

MILTON, KAY

- 1993 Environmentalism and anthropology. *In* Environmentalism. The view from anthropology. Milton, Kay, ed. 1–17. London – New York: Routledge. /ASA Monographs, 32./

SZABÓ MÁTÉ

- 1989 Az új társadalmi mozgalmak – a társadalmi mozgalmak új típusai? *In* Szabó Máté: Politikai ökológia. 149–173. Budapest: Bölcsész Index Centrál Könyvek.
- 1993 Alternatív mozgalmak Magyarországon. Budapest: Gondolat.